

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Колтунович Тетяни Анатоліївни на тему:
«Психологічні умови корекції професійного вигорання
у вихователів дитячих навчальних закладів»,
яка представлена на здобуття наукового ступеня кандидата
психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

На сьогодні можна констатувати суперечність між наявними соціальними умовами, котрі пред'являють нові вимоги до особистісного та професійного розвитку фахівців, і недостатнім вивченням чинників та умов їхньої професійної діяльності. Особливий інтерес у цьому контексті викликає особистісне та професійне становлення тих фахівців, які завжди несли підвищену відповідальність за духовно-моральне здоров'я народу, – вчителів, психологів, соціальних педагогів, вихователів. Саме у представників цих професій, котрі безпосередньо впливають на становлення конкретної підростаючої особистості, найбільше проявляється така професійна деформація як синдром емоційного вигорання.

Тому важливими напрямками досліджень є вивчення та оцінка психологічних проблем в професійній діяльності фахівців з метою розробки конкретних форм і методів надання їм адекватної психологічної допомоги. Водночас важливість та актуальність даних досліджень пов'язана з тим, щоб ще під час підготовки фахівців соціальних професій створити умови для становлення тих особистісних властивостей і моделей поведінки, які б протистояли професійній деформації і сприяли збереженню їхнього професійного здоров'я.

Науковцями доведено, що симптоми професійного вигорання вказують на характерні риси тривалого стресу і психічного перевантаження різних психічних сфер і перш за все – емоційної. При цьому людина починає

переживати почуття внутрішньої емоційної спустошеності, проявляється деперсоналізація та редукція персональних досягнень внаслідок необхідності постійних контактів з людьми. У складних ситуаціях відзначаються психосоматичні розлади. Саме такі ознаки професійної деформації особистості вимагають розгорнутого, аргументованого розгляду усіх можливих чинників та обставин. Першочергового значення, у цьому зв'язку, набуває адекватна психокорекційна допомога, котра сприяла б професійній самореалізації фахівця, його активній творчій діяльності.

Попри важливість цієї проблеми, психологічні умови, які здатні скоригувати процес професійного вигорання вихователів дитячих навчальних закладів, не стали об'єктом спеціального наукового дослідження. З огляду на це, дисертаційне дослідження Колтунович Тетяни Анатоліївни є актуальним.

Представлена робота відзначається чіткістю в обґрунтуванні актуальності проблеми, визначенні об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Ґрунтовно описано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, спрямованих на розв'язання поставлених завдань.

Структурно доцільним у роботі є перший розділ дисертації – «Теоретико-методологічні засади корекції професійного вигорання у вихователів дитячих навчальних закладів», у якому визначено основні етапи становлення наукової концепції професійного вигорання, здійснено теоретичний аналіз підходів до розуміння його змісту, структури та характерних ознак; висвітлено особливості професійного вигорання педагогічних працівників.

У теоретичну частину роботи органічно вплітається аналіз провідних понять дисертаційного дослідження: «вигорання», «емоційне вигорання», «психічне вигорання», «професійне вигорання», «синдром професійного вигорання», «синдром психічного вигорання», «вигорання особистості», «професійний стрес», «депресія» тощо. Позаяк систематизація здобувачкою наявних даних із проблематики дослідження вказує на відсутність загальноновизнаної базової концепції феномена професійного вигорання,

однозначності в розумінні й тлумаченні його сутності, чітких критеріїв диференціації з-поміж близьких за змістом понять, а відтак і визначеного психологічного статусу (психічний процес, стан, властивість).

Усебічно розглянуті нею найбільш вагомі тлумачення психологічного змісту професійного вигорання дозволили Тетяні Анатоліївни визначити професійне вигорання як «стан, що характеризується поступовою втратою суб'єктом життєвого тону під впливом пролонгованого стресу у професійній діяльності, що виявляється у симптомах хронічної втоми, загальному виснаженні, деперсоналізації та редукції професійних досягнень».

У цій частині роботи вичерпно проаналізовано чинники професійного вигорання: об'єктивні (соціально-економічні, організаційно-управлінські, специфічно-професійні, соціально-психологічні) й суб'єктивні (фізіологічні, психологічні, екзистенційні).

Аналітично виявлені істотні ознаки професійного вигорання дозволили розробити здобувачці базову схему психологічних критеріїв професійного вигорання у вихователів дитячих навчальних закладів, яка включає мотивацію професійної діяльності, ціннісні орієнтації, перфекціонізм, самоствалення, стратегії коппінг-поведінки, захисні механізми та екзистенційну спрямованість.

Усе це загалом дозволило здобувачці вибудувати загальну стратегію дослідження, його етапи та адекватно підібрати методи емпіричного дослідження.

У другому розділі дисертаційної роботи – «Емпіричне дослідження феноменології професійного вигорання вихователів дитячих навчальних закладів» – представлено діагностичний інструментарій констатувального етапу дисертаційної роботи, виявлено емпіричні показники професійного вигорання у вихователів дитячих навчальних закладів.

Варто відзначити ґрунтовний підхід Тетяни Анатоліївни до вибору психодіагностичного інструментарію дослідження. Достатньо переконливо в

психометричному плані виглядає розроблений нею психодіагностичний комплекс, який включає десять методик, що дав можливість здобувачці одержати розгорнуту емпіричну інформацію щодо різноаспектних симптомів і чинників професійного вигорання вихователів.

Вражає серйозний арсенал статистичних методів, використаних для аналізу емпіричних даних. Це кореляційний, порівняльний, факторний, матричний і структурний аналізи, методи групової поляризації тощо. При цьому усі ці методи були використані адекватно і науково коректно. Особливого схвалення заслуговує дуже грамотна, наукова обґрунтована інтерпретація отриманих факторів та кореляційних зв'язків. Це вигідно виокремлює дане дослідження з-поміж інших робіт, де активно використовуються статистичні методи.

Окремого схвалення заслуговує вибірка дослідження, загальний обсяг якої склав 548 осіб, віком від 18 до 69 років.

Емпірично встановлено, що формуванню професійного вигорання сприяють зростання показників: «мотивація на уникнення невдач» «невротичність», «особистісна тривожність», «перфекціонізм», цінність «влада», прояв таких механізмів психологічного захисту як «заміщення», «проекція», «витіснення» та зниження показників: «очікуване позитивне ставлення з боку інших», «аутосимпатія», «самоповага», «глобальне самоставлення», «самоінтерес», «самовпевненість», «ставлення з боку інших», копінг-стратегії «пошук соціальної підтримки» та «орієнтація на уникнення», «екзистенційна наповненість».

Емпірично доведено, що динаміка професійного вигорання каузально пов'язана не тільки з силою впливу кожного з цих чинників, а й з їх структурними поєднаннями. Здійснений здобувачкою структурний аналіз дав змогу виокремити базові, провідні та найбільш значущі компоненти у вихователів з різними рівнями професійного вигорання.

У третьому розділі – «Емпіричне обґрунтування та апробація програми психологічної корекції професійного вигорання у вихователів дитячих

професійного вигорання на рівні статистично значущих показників. Причому повторний зріз через півроку після проведення програми виявив тенденцію до стійкого збереження досягнутого результату, що свідчить про її ефективність і доцільність використання психологами навчальних закладів.

Відтак, практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що розроблена програма психологічної корекції професійного вигорання вихователів може бути використана практичними психологами системи освіти, а також під час фахової підготовки психологів та вихователів у вищих навчальних закладах.

Доцільно відзначити структурну раціональність, коректність та професійність психологічного аналізу, чіткість та логічність викладу змісту дисертаційного дослідження, а також грамотність, багатство мовного стилю здобувачки. Усі три розділи є завершеними, містять ґрунтовні висновки. Достатня кількість таблиць, схем, рисунків об'ємно ілюструє експериментальні дані, отримані на констатувальному, формуальному та контрольному етапах дослідження.

Результати наукової роботи відображені у 29 наукових публікаціях, з них 11 статей – у наукових фахових виданнях України у галузі психології, 6 – у виданнях інших держав, у тому числі тих, які включено до міжнародних наукометричних баз. Основні положення дослідження були апробовані здобувачкою на дванадцяти міжнародних науково-практичних конференціях.

Загалом, вважаємо, що дисертаційне дослідження виконане на належному науковому рівні, присвячене актуальній темі, містить наукову новизну, є теоретично та практично значущим.

Водночас вважаємо за необхідне зробити певні зауваження і побажання щодо роботи:

1. На нашу думку, перший розділ дисертації, зокрема підрозділ 1.1 «Ретроспективний аналіз наукової концепції професійного вигорання», дещо переобтяжений різними історичними відступами і займає аж 13 сторінок.

Звичайно, розгляд історії становлення концепції професійного вигорання дав змогу здобувачці визначити основні віхи й еволюцію поглядів на цей феномен, проте це дещо виходить за рамки поставлених нею завдань.

2. Аналіз тексту дисертаційного дослідження та автореферату дозволяє констатувати, що багато важливих емпіричних результатів з точки зору завдань дослідження не увійшли до тексту автореферату. Загалом, дисертаційна робота справляє враження дуже ґрунтовного емпіричного дослідження, з грамотним статистичним аналізом і з серйозними науковими результатами. Дещо фрагментарно і збіднено усі ці наукові досягнення представлені в авторефераті. Зокрема, поза увагою залишився великий діапазон емпіричних даних, щодо об'єктивних та суб'єктивних чинників професійного вигорання. На нашу думку, варто було б більш ґрунтовно підійти до систематизації, узагальнення, виокремлення найістотніших результатів і представлення їх у авторефераті.

Це дозволило б істотно збагатити дослідження цікавими емпіричними показниками і виокремити більш конкретні чинники та відповідні їм психологічні умови психологічної корекції даного явища.

3. У дослідженні мало уваги приділяється фазам протікання професійного вигорання (фази напруги, резистенції, виснаження) та відповідно врахування їх в психокорекційній роботі. На наш погляд, фаза вигорання, у якій перебуває педагог, зумовлює відповідні адекватні засоби і методи психологічної корекції. Врахування цього аспекту істотно збагатило б методичну базу розвивально-корекційної програми.

4. Розроблена здобувачкою базова схема психологічних критеріїв професійного вигорання у вихователів дитячих навчальних закладів, з нашої точки зору, не є повною. З огляду на те, що основним стресовим чинником, що призводить педагогічних працівників до професійного вигорання є емоційна насиченість, складність і напруженість професійного спілкування, варто було доповнити її ще одним критерієм – «розвиток комунікативно-перцептивних умінь». Можна констатувати, що саме низька комунікативна

компетентність вихователів, наявність стійких педагогічних стереотипів унеможлиблює ефективний виховний процес і приводить до появи симптомів професійного вигорання. Врахування цього критерію у змісті корекційної програми дозволило б вихователям більш цілісно та адекватно вибудувати гармонійну діалогічну систему взаємин з дітьми та вирішити проблему подолання негативних стереотипів у вихованні, що базуються на суб'єкт-об'єктній педагогічній взаємодії. Власне комунікативна компетентність вихователя може ефективно протидіяти вигоранню і сприяти його професійній самоактуалізації.

Указані недоліки не знижують наукового рівня дисертації. Здобувачка проявила самостійність у розробці складної наукової проблеми, здійснила ґрунтовний теоретичний аналіз і отримала цікаві експериментальні дані. Результати дисертаційної роботи і висновки достатньо обґрунтовані теоретично та підтвержені емпіричними даними.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження «Психологічні умови корекції професійного вигорання у вихователів дитячих навчальних закладів» є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, що має теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» постанови Кабінету Міністрів України, а її автор, Колтунович Тетяна Анатоліївна, заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Г.К. Радчук

